

REGIONAL INNOVATİV ELM-TƏHSİL INFRASTRUKTURUNUN FORMALAŞMASI PROBLEMLƏRI

I.E.N, DOS., ŞÖBƏ MÜDIRİ ƏLÖVŞƏT ƏLİYEV, ŞÖBƏ MÜDIRİ SƏYYAR ABDULLAYEV, ROZA ŞAHVERDİYEVA

AMEA İNFORMASIYA TEKNOLOGİYALARI İNSTITUTU

Müasir dövrdə regionlarda həyat səviyyəsi iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafı hesabına daha da yaxşılaşır. İqtisadi sferada innovasiyalara əsaslanan inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsi, insan kapitalının formalaşması, intellektual potensialdan səmərəli istifadə edilməsi, elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri, rəqabətə davamlı məhsul istehsalı, həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi və s. bu kimi bir sıra aktual problemlərin həlli məhz innovasiyalardan, elmin, elmi biliklərin tətbiqi səviyyəsindən və müvafiq elm-təhsil infrastrukturunun formalaşmasından asılıdır.

Yeni tipli innovasiya iqtisadiyyatı əsasən innovativ strukturlar, o cümlədən universitet və akademik institutların texnoparkları vasitəsi ilə formalaşdırılır. Müasir dövrdə informasiya cəmiyyətinin biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatının qurulmasında texnoloji biliklərin mərkəzinə çevrilən akademik institutlar və universitetlər elm-təhsil-texnopark vəhdətinin yaradılmasında son illər geniş inkişaf edir.

“Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” inkişaf Konsepsiyasında, eləcə də İnformasiya Cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyada elm-təhsil-istehsalat sahələri arasında qarşılıqlı əlaqələrin gücləndirilməsi istiqamətində yeni idarəetmə mexanizmlərinin işlənilməsi, innovasiya mərkəzlərinin, texnoloji komplekslərin, texnoparkların, biznes-inkubatorların yaradılması və fəaliyyətinin təşkili məsələləri qoyulmuşdur. Azərbaycanda biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə rəqabətədavamlı, yüksək ixrac potensiallı, elm-təhsil əlaqələrinin səmərəli təşkili, innovativ məhsul və ya xidmət istehsalının formalaşdırılması üçün akademik və universitet texnoparkları yaradılmış və yaradılmaqdadır. Belə texnoparkların yaradılması, fəaliyyətinin təşkili üzrə beynəlxalq təcrübənin uğurlu nəticələrinin Azərbaycanda akademik elmi-tədqiqat institutları və ali təhsil müəssisələri bazasında formalaşmaqda olan texnoparklara tətbiq olunmasıyla müvafiq infrastrukturunun yaradılması müasir dövr üçün aktual və zəruri məsələlərdən sayılır. Ümumiyyətlə bütün dünyada texnoparklar dövlət tədqiqat institutlarının elmi işlərini kommersiyalaşdırmaqla ölkənin inkişafına şərait yaradan

instrumental vasitə kimi qəbul olunur. Texnoparklar dövlətin innovasiya siyasetinin bir vasitəsi kimi elmi mərkəzlərin və sahibkarların yaxınlığı hesabına yeni elmi biliklərin tətbiqi prosesini sürətləndirməkdədir. Müvafiq elm-təhsil infrastruktur kimi bir qayda olaraq ya 1)avropa-amerikan üsulüna əsasən innovasiya məhsulunun generasiyası üçün şəxsi, elmi-texnoloji potensialın inkişafı və istifadəsinə əsaslanır ya da 2)yapon üsuluna əsasən yeni bilik və texnologiyaların xaricdən alınaraq təkmilləşməsinə əsaslanır. Belə infrastrukturun 1)sabit iqtisadi inkişafın təmin edilməsi, 2)ölkənin rəqabət qabiliyyətinin artması, 3)əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi və s. kimi əsas məqsədlərini göstərmək olar. Bu məqsədlərə aşağıdakı üsullarla nail olmaq olar: 1)elm, istehsalat və xidmət sahələrində əlavə iş yerlərinin açılması; 2)elmi məhsulların istehsal həcminin və əhalinin gəlirinin çoxalması hesabına dövlətin gəlirinin artması; 3)əhalinin təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi; 4)yeniyet texnologiyaların istifadəsi hesabına ekoloji və sosial problemlərin həlli.

Azərbaycanda elm-təhsil-iqtisadiyyat sferasının inkişafı zəruri məsələ hesab olunduğundan, onun formallaşması və inkişafı üçün aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir: 1)elmin eksperimental bazasını təkmilləşdirmək; 2)elmlə istehsalat arasında olan əlaqəni yeni tipli innovasiya sistemi ilə birləşdirmək; 3)elmlə təhsilin integrasiyasını yerinə yetirmək; 4)elmi-texnoloji yenilikləri bazar iqtisadiyyatı şəraitinə uyğunlaşdırmaq və s.

Müasir dövrdə milli iqtisadiyyatın innovasiya sferasının təşkilati formalarından biri kimi texnoparklar innovasiya infrastrukturunun əsas elementlərindən hesab olunur. Məhz buna görə də texnoparklar milli innovasiya sferasının formallaşmasında böyük rola malikdirlər. Xatırladaq ki, ABŞ-ın, Hindistanın, Çinin və s. ölkələrin İKT sahəsinin dünya səviyyəsində qabaqcıl olmasını təmin edən səbəblər sırasında texnoparklar əsas yerlərdən birini tutmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, özündə innovasiya müəssisələrini və onlara xidmət edən innovasiya infrastrukturunu birləşdirən ərazi elmi-tədqiqat və istehsalat kompleksi olan texnopark fundamental, tətbiqi tədqiqatlar və təcrübə-konstruktur işləri, yüksək texnoloji məhsulun buraxılması məqsədilə elmi nailiyyətlərin istehsalının mənimsənilməsini həyata keçirir.

Elm-təhsil sahəsində yaradılması prosesində problemlər də mövcuddur. Həmin problemlər siyahısına aşağıdakıları aid etmək olar: innovasiya layihələrinin normal tənzimlənməsi üçün normativ-hüquqi bazanın olmaması,

ərazi seçimi, yüksək ixtisaslı mütxəssislərin azlığı, maddi-texniki bazanın zəif olması, texnoparkın ilk obyektlərinin formalasması və fəaliyyəti üçün vəsait çatışmamazlığı, texnoparkın fəaliyyətinə yönəlmış kapitalın azlığı, avadanlıqlardan kollektiv istifadə mərkəzinin, texnoparkın ixtisaslaşdırılması, strukturunun müəyyən edilməsi və idarəetmə sisteminin yaradılmasıyla bağlı məsələlər və s. Göstərilən problemlərin bəzilərinin qismən həllinə alternativ yollarla nail olmaq olar. İnnovasiya fəaliyyətinin inkişafı və elmi-texniki işlərin səmərəli həyata keçirilməsinə yönəlmüş struktur dəyişikliklərdən biri də akademik elmi-tədqiqat institutları və universitetlər bazasında innovativ texnoparkın yaradılmasıdır. Belə texnoparkların fəaliyyət predmeti-alımların, doktorantların, ixtiraçıların elmi-tədqiqat, təcrübi-konstruktur işlərinin nəticələrinin, ixtira və kəşflərinin kommersiya əsasında həyata keçirilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılmasıdır.

Texnoparkların yaranması üçün baza rolunu oynaya biləcək elmi tədqiqat institutlarının (ETİ) cəmləşdiyi AMEA-nın regional bölmələrinin müvafiq strukturları elmi və elmi-texniki siyasəti regionlarda həyata keçirən dövlət orqanı kimi bütün digər müəssisələrin elmi fəaliyyətini koordinasiya edir və istiqamətləndirir, regionlarda elmin inkişafını təşkil və təmin edir. Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, regional aspektdə elmi tədqiqatların inkişafındaki irəliləyişləri nəzərə alaraq, hesab etmək olarki, milli innovasiya sisteminin əsas elementlərindən sayılan texnoparkları akademik elmi-tədqiqat institutları və universitetlər bazasında da formalasdırmaqla uğurlu nəticələrə nail olmaq olar. Fikrimizcə regionlarda texnoparkların yaradılması prosesində yuxarıda göstərilən problemlərin qismən həllinə nail olmanın bir yolu da məhz regionlarda bir neçə aparıcı elmi tədqiqat institutları arasında qarşılıqlı əlaqələrin qurulması yolu ilə texnoparkın yaranması məqsədə uyğun hesab oluna bilər.

Regionların inkişafı yerli resurslar və amillər nəzərə alınmaqla Dövlət programına müvafiq mərhələlərlə həyata keçirilir. Regionların sosial-iqtisadi inkişafının əsas məqsədlərinə: 1)ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafının sürətləndirilməsi, 2)iqtisadiyyatın diversifikasiyası, tarazlı regional və davamlı sosial-iqtisadi inkişaf, 3)əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılması, 4)ölkənin təbii və əmək potensialından səmərəli istifadə etməklə qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafının təmin olunması, infrastruktur təminatının yaxşılaşdırılması, 5)sahibkarlıq mühitinin yaxşılaşdırılması və sahibkarlığın

inkışafının daha da sürətləndirilməsi, 6) iqtisadiyyatın inkişafına investisiyaların cəlb olunması, 7) ixracyönümlü məhsul istehsalının stimullaşdırılması, müasir tipli infrastruktur obyektlərinin yaradılması, mövcud obyektlərin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artırılması, yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılması və s. aid etmək olar. Qeyd olunmalıdır ki, İKT üzrə Dövlət programında regionlarda İKT-in inkişafına xüsusi fikir verilmişdir. Belə ki, Gəncə, Sumqayıt, Mingəçevir, Naxçıvan, Lənkəran şəhəri və digər şəhər və bələdiyyələrinin fəaliyyətini təmin edən və Internet şəbəkəsi vasitəsilə bu fəaliyyət barədə məlumat verən informasiya sistemlərinin realizasiyası, yerlərdə təhsil sisteminin informasiyalasdırılması programının hazırlanması, məsafədən (distant) tədrisin və təlimin təşkili və keçirilməsi üçün tipik sistemin metodologiyasının yaradılması, regional informasiya mərkəzlərinin sayının artırılması və fəaliyyət dairəsinin genişləndirilməsi həyata keçirilməlidir. Regional innovasiya infrastrukturunu müntəzəm inkişaf etdirilməlidir. Regionda innovasiya fəaliyyəti mexanizminin formalasması prosesində innovasiya infrastrukturunun yaradılması əsas şərtlərdən biridir. Regional innovasiya infrastrukturunun formalasma və inkişaf istiqamətləri aşağıdakıları nəzərdə tuta bilər: 1)regionda innovasiya siyasetinin prioritet istiqamətlərinə yönəlməni; 2)innovasiya sferasında rəqabətlik mexanizminə riayət olunmaqla yanaşı dövlət təsirinin aktivləşdirilməsi; 3)innovasiya fəaliyyətinin birbaşa və dolayısı dəsteklənməsi metodlarının daxil olduğu motivasiya sisteminin yaradılması; 4)iqtisadi səmərəlilik prinsipi; 5)regionda məqsədli kompleks innovasiya proqramlarının formalasdırılması və tətbiqinin səmərəli instrumentlərinin yaradılması; 6)regionun innovasiya potensialının inkişafının möhkəmləndirilməsi və səmərələşdirilməsi; 7)innovasiyanın inkişaf mexanizminin işlənilməsinə sistemli yanaşma; 8)elmin, istehsalın və bazarın integrasiyası, hakimiyyətin bütün səviyyələrinin (regional, bələdiyyə, korporativ) qarşılıqlı əlaqəsi və birlüyü.

Regional innovasiya sisteminin məqsədlərinin formalasdırılması prosesində onun maraqlarını nəzərə almaq vacibdir. Regionun innovativliyi onun rəqabətqabiliyyətliliyinin başlıca faktorudur. Regional informasiya ehtiyatlarının yaradılmasında zəruri məsələlərdəndir. Regional dövlət strukturlarında formalasan informasiya resurslarına müraciət imkanları yaradılmalı, Internetdə ictimai əhəmiyyət kəsb edən dövlət informasiya resursları yerləşdirilməli və İKT vasitəsilə əhaliyə xidmətlər göstərilməlidir.

Azərbaycanın müasir iqtisadi siyaseti bir neçə cəhətdən özünəməxsus regional xüsusiyyətlərə səciyyələnir. Onlardan bəziləri sosial-iqtisadi inkişafın təminini və sürətləndirilməsi üçün məhz regional informasiya eltiyatlarının yaradılmasını zəruri edir.

Elm-təhsil sistemində innovasiya sistemlərinin yaradılması iqtisadiyyatın bütün sahələrində səmərəliliyin artırılmasına, məhsul və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə köməklik göstərəcəkdir. Azərbaycanın regionlarında İKT sahəsi inkişaf edərək respublikada informasiya cəmiyyətinin və innovativ informasiya iqtisadiyyatının formallaşmasına zəmin yaradaraq cəmiyyətin sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrinin, həmçinin regionların sürətli inkişafını təmin edəcəkdir. Dünyada fəaliyyət göstərən akademik elmi tədqiqat institutları bazasında fəaliyyət göstərən texnoparkların əldə etdiyi uğurlu nümunələri Azərbaycanda da yaradılacaq texnoparkların inkişafına tətbiq etmək olar. Belə olan şəraitdə Azərbaycanın regionlarında (Bakıda, Naxçıvanda, Sumqayıtda, Gəncədə) akademik elmi-tədqiqat və ali təhsil müəssisələri bazasında texnoparkları yaratmaqla bütövlükdə ölkə üzrə həm texnoparklar şəbəkəsinin təşkil olunmasına, həm də regionda elm-təhsil-iqtisadiyyat infrastrukturunun səmərəli formallaşmasına nail olmaq olar.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В РЕГИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ

В статье исследованы проблемы формирования региональной инновационной инфраструктуры науки и образования. Анализированы основные проблемы социально-экономического развития регионов. Обоснованы необходимость создания региональных информационных ресурсов. Предложены направления формирования и развития региональной инновационной инфраструктуры.

PROBLEMS OF FORMATION OF INNOVATIVE INFRASTRUCTURE OF SCIENCE AND EDUCATION IN REGIONAL DEVELOPMENT

In the article the problem of formation of regional innovative infrastructure of science and education. It analyzes the main problems of socio-economic development of regions. The necessity of creation of regional information resources. Directions of formation and development of regional innovation infrastructure.